

Резюме

Проаналізовані умови формування, розвитку і особливості функціонування професійного тенісу в Україні. Обоснована об'єктивізація процесу формування системи професійного тенісу в Україні і визначені перспективи його розвитку.

Summary

In this work, condition of forming, development and peculiarities of function of tennis system in Ukraine were analyzed. The author grounded the objectivization of process of forming of professional tennis system in Ukraine and defined main perspectives of its development.

Постановка проблеми. Протягом багатьох десятиліть розвиток спорту в Україні здійснювався за двома напрямками — масово-оздоровчий спорт та олімпійський спорт. Наявність у структурі спорту вищих досягнень тільки олімпійського напрямку зумовлена соціально-політичною ситуацією, що існувала в колишньому СРСР. Основний наголос було зроблено на розвиток олімпійських видів спорту, а Олімпійські ігри розглядалися не стільки як сфера міжнародного співробітництва, скільки як сфера ідеологічного протистояння між СРСР і США, країнами Сходу і Заходу [3, 6]. З точки зору ідеології розглядався і професійний спорт, що достатньо інтенсивно розвивався на заході, особливо у США, а у СРСР розглядався як чужорідне і шкідливе явище буржуазного світу, в основі якого лежать експлуатація людини, жорстокість і насильство, дух користолюбства та наживи [6].

Наприкінці 80-х — на початку 90-х років ставлення до професійного спорту в Україні принципово змінюється. Значною мірою це зумовлено різкою зміною ставлення Міжнародного олімпійського комітету (МОК) до професійного спорту, що після 80 років його неприйняття кардинально переглянув свої позиції, допустивши спортсменів-професіоналів до Олімпійських ігор. Проте, важливу роль відіграла корінна перебудова соціально-економічної політики в країні, що була зумовлена розпадом СРСР і переходом України до нових ринкових відносин. Виникла гостра потреба в аналізі тенденцій розвитку деяких видів професійного спорту, визначенні організаційних і соціально-економічних основ останнього, місця і значення його в сучасному суспільстві, а також можливості вико-

ристання західноєвропейського й американського досвіду для розвитку професійного спорту в Україні [1—3, 5, 6].

Однією з найбільш ефективних моделей для вивчення проблеми професійного спорту в Україні є теніс. Це зумовлено двома причинами. По-перше, міжнародний теніс протягом багатьох десятиліть розвивався у світі, в основному, як вид професійного спорту. Саме тому з 1928 по 1988 р. він не був включений до програми Ігор Олімпіад, а це, в свою чергу, сприяло впровадженню у сучасний вітчизняний теніс елементів професійного спорту ще в 1950—1980-ті роки. По-друге, міжнародні федерації безпосередньо упорядковують ділові контакти з гравцями, обходячи національні федерації. Це, природно, створює особливі умови для розвитку професійного спорту в країні, що дозволяє уникнути проблем, протиріч і зайвої бюрократії, які супроводжують становлення національних федерацій професійного спорту.

Мета дослідження — вивчення стану і тенденцій розвитку тенісу в Україні, системи організації і керування видом спорту, напрямів її комерціалізації, а також розробка наукових основ формування системи тенісу в Україні з урахуванням сукупності соціально-економічних і правових відносин.

Методи дослідження: соціологічні; аналізу, синтезу і узагальнення; порівняння й аналогії; статистики.

Результати дослідження та їх обговорення. Сьогодні теніс є одним із найпопулярніших видів професійного спорту в світі. Більше ніж 140 країн є членами Міжнародної федерації тенісу (ITF), а численні професійні турніри проводяться у різноманітних країнах світу. Так, чоловіча

серія сателітів, що складається з 96 турнірів, проводиться у 56 країнах, ATP тур, що складається з 77 турнірів, — у 34 країнах і охоплює шість континентів [7]. Збільшується і кількість теле-трансляцій з тенісу, що відмічається не тільки у США, а й у європейських країнах. У 1997 році теніс посів першу сходинку за кількістю трансляцій у Німеччині, випередивши навіть футбол.

На сучасному етапі у світовому тенісі не існує єдиної організації, що відповідає за розвиток виду спорту. Керівними органами у тенісі є Міжнародна тенісна федерація (ITF), що представляє олімпійський напрям у спорті, а також Асоціація тенісистів-професіоналів (ATP) і Жіноча тенісна асоціація (WTA), що являють собою професійний напрям тенісу. Сьогодні відмічається тенденція взаємодії і співробітництва організацій обох напрямів.

Система організації професійного тенісу на міжнародному рівні являє собою систему змагань, що об'єднує в собі професійний та олімпійський напрями тенісу, а також систему менеджерських контор (рис. 1). Функціонування системи змагань спрямовано на реалізацію як спортивних, так і комерційних цілей, а діяльність менеджерських контор є винятково підприємницькою, що обумовлює вирішення тільки комерційних завдань.

Відповідно до ч.4 п.11 (в), ч.6 ст.29(f) Інструкції ITF від 1996 р., що регулює проведення циклу турнірів, тенісистом-професіоналом є гравець, який досяг 18 років, бере участь у професійних турнірах, що проводяться під патронатом ITF, ATP і WTA й заробляє призові гроші за свої виступи. Наявність контракту тенісиста з менеджерською контрою є одним із критеріїв придбання спортсменом професійного статусу за фактом одержання матеріальної винагороди за заняття спортом.

Таким чином, функціонування олімпійського (аматорського) і професійного тенісу і послідовне їхнє з'єднання в рамках напрямку

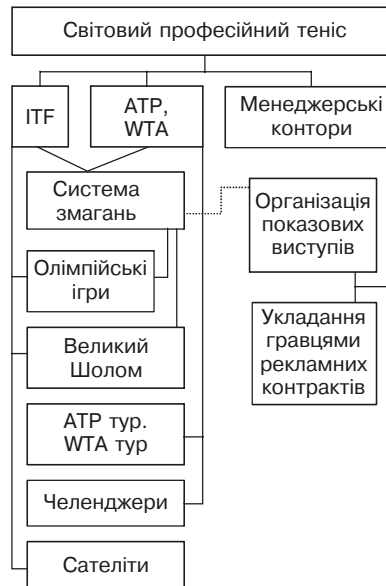

Рис. 1. Система світового професійного тенісу

спорту вищих досягнень обумовлено єдиною системою підготовки тенісистів, що не передбачає перехід із однієї системи змагань в іншу. В результаті цього професійний теніс являє собою змішану форму професійного й олімпійського спорту, цільовою спрямованістю якої є реалізація комерційних і спортивних цілей.

Повернення тенісу статусу олімпійського виду спорту та допуск тенісистів-професіоналів до Олімпійських ігор суттєво вплинули на зміцнення позицій професійного тенісу в загальній системі спорту та подальший розвиток його міжнародної системи організації та управління. Це й обумовило значущість розвитку професійного тенісу для кожної із країн-учасниць олімпійського руху.

Окрема держава як базовий рівень функціонування професійного спорту має свої особливості, що пов'язані зі станом внутрішнього ринку та соціально-політичними процесами у суспільстві [3, 4]. Водночас, формування та розвиток національної системи професійного спорту, в тому числі й тенісу, залежить від особливостей і тенденцій розвитку зазначеного виду спорту у світі.

Для формування та функціонування професійного спорту в країні, в тому числі й професій-

ного тенісу, необхідні відповідні умови, а саме: популярність виду спорту, соціально-економічні умови, організаційно-керівна система, соціально-правове забезпечення, система підготовки спортсменів, науково-методичні основи та висококваліфіковані кадри. Чинниками, що обумовлюють функціонування професійного спорту в країні, є кількість та демографічний склад населення в місті, якість виступів спортсменів, рівень цін на квитки, характеристика спортивних споруд, реклама [3].

У ході досліджень, метою яких було вивчення світового досвіду з питань формування і розвитку системи професійного тенісу в рамках національного масштабу, адаптації закордонної практики до специфічних умов, що склалися на даному етапі в Україні, встановлено, що визначальними умовами розвитку професійного тенісу в Україні є: популярність виду спорту, соціально-економічні умови, організаційно-керівна система (рис. 2).

У популяризації тенісу в Україні велику роль відіграють засоби масової інформації, і перш за все, телебачення. Сьогодні відмічається ріст годин трансляції спортивних передач. Так, якщо в 1998 році ефірний час спортивних передач у форматі каналу УТ-1 займав 15 % загального часу, то в 2000 році він збільшився на 5 %. Проте для світового рівня цей показник є низьким порівняно з 80 % ефірного часу спортивних передач у форматі національних каналів західних країн.

Аналіз концепції розвитку національних телевізійних каналів (УТ-1, УТ-2) показує, що в ній знаходять своє відображення положення Цільової комплексної програми "Фізичне виховання — здоров'я нації", а саме, у 2001—2003 роках планується створення платного спортивного каналу.

До основних чинників функціонування професійного тенісу в Україні відносяться ефективна

реклама та доступність цін на квитки (рис. 2).

На сучасному етапі система тенісу України знаходиться на шляху інтеграції до загальної міжнародної системи професійного тенісу.

Система тенісу України ґрунтується на безпосередній участі держави у формуванні і регулюванні відносин у ній. Надання широких повноважень Федерації тенісу України (ФТУ), ріст популярності тенісу в країні сприяє його комерціалізації, а також формуванню тенісу як професійного виду [5, 7].

Структуру управління тенісом в Україні подано як на рівні державних, так і на рівні громадських організацій (рис. 3).

Згідно з наведеною структурою, підготовка спортивного резерву в країні здійснюється мережею спортивних шкіл (ДЮСШ, СДЮШОР), спортивних клубів різних форм власності та тренерами, які займаються індивідуальною діяльністю і підзвітні Держкомспорту України. Згідно з чинним законодавством України, приватні школи, клуби та тренери є суб'єктами підприємницької діяльності, що підлягає ліцензуванню [5].

Держкомспорт фінансує заходи, що заплановані бюджетом, та разом із федерацією забезпечує їхнє проведення. ФТУ відповідає за підготовку та результати виступів українських тенісистів на міжнародних змаганнях, організацію та проведення національних та інших змагань, а також надає методичну допомогу в організації навчально-тренувального процесу у спортивних школах, секціях, клубах, командах, здійснює контроль за їхньою діяльністю [5].

Згідно зі ст. 23 Закону України "Про фізичну культуру і спорт", закріплено професійну діяльність у спорті спортсменів, тренерів та інших фахівців, яка пов'язана з підготовкою та участю у спортивних змаганнях серед спортсменів-професіона-

лів і є основним джерелом їхніх доходів. Спортсмен України набуває статусу спортсмена-професіонала з моменту офіційного оформлення контракту з відповідним суб'єктом організації цієї діяльності.

Згідно зі ст.4 Положення про Державний комітет України з питань фізичної культури та спорту, Цільовою комплексною програмою на 1999—2005 роки "Фізичне виховання — здоров'я нації", одним із основних напрямів державної політики в сфері спорту є формування організаційних та нормативно-правових основ становлення та розвитку професійного спорту, сприяння створенню системи спортивних клубів як передумови ефективного розвитку спорту в нових соціально-економічних умовах.

Таким чином, державна політика в сфері спорту спрямована на створення сприятливих умов для формування і функціонування системи професійного тенісу в країні, а специфіка тенісу як виду спорту сприяє об'єктивізації процесу розвитку цього інституту в Україні.

Проте відсутність центрів підготовки перспективних гравців, низькі показники розвитку спор-

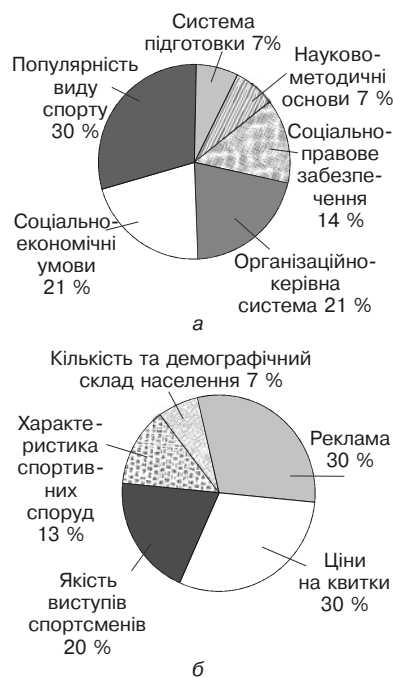
ту вищих досягнень свідчать про недостатню ефективність системи підготовки тенісистів і тренерів [5, 9]. Отже, для підвищення рівня розвитку тенісу в Україні та забезпечення швидких темпів реалізації цього завдання необхідно формування відповідних правових і організаційних основ діяльності в сфері тенісу, а також внесення коректив і проведення ряду заходів щодо удосконалення системи підготовки тенісистів, тренерів, суддів в Україні.

У сучасній системі тенісу України функціонують елементи професійного спорту, а саме: теністи-професіонали та проведення міжнародних професійних турнірів.

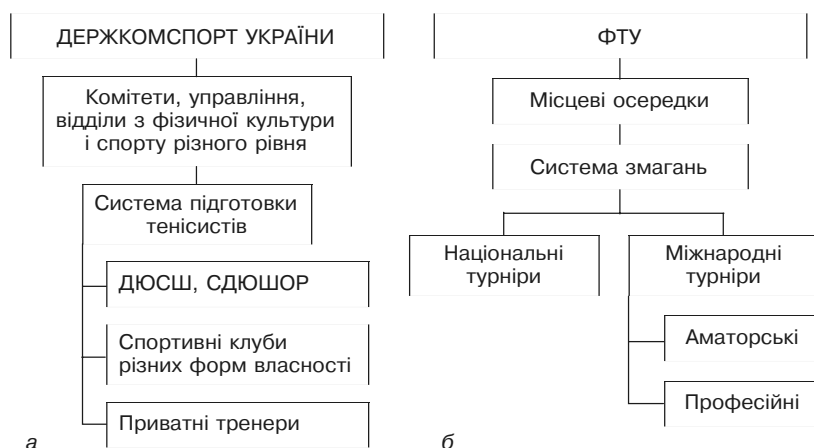
Сьогодні відмічається тенденція збільшення кількості тенісистів України у міжнародній класифікації тенісистів-професіоналів ATP та WTA. Так, якщо згідно з міжнародним регламентом змагань у 1991 році статус тенісиста-професіонала здобув тільки А. Медведєв, то у 2000 році кількість представників України у зазначеній класифікації досягла 14 у чоловіків та 12 у жінок.

За результатами опитування, проведеного у 1997 році серед провідних тенісистів України, із 30 опитаних (членів збірної команди України, що входять до двадцяти найсильніших за національною класифікацією) — 97 % у своїй кар'єрі уклали контракти з професійними клубами Німеччини та Угорщини, а 30 % — з різними комерційними вітчизняними фірмами.

Укладання контрактів та одержання дозволу на виступи спортсменів України у закордонних клубах, роботу вітчизняних тренерів за кордоном контролює федерація, яка узгоджує ці питання з Держкомспортом. Щорічно федерація забезпечує фінансові відрахування Держкомспорту в розмірі 10 % загальної суми грошових надходжень за участь спортсменів у комерційних змаганнях. Проте відсутність контрактної системи регулювання відносин між ФТУ та провідними тенісистами країни ускладнює реалізацію зазначених вище

Рис. 2. Умови (а) та чинники (б) функціонування професійного тенісу в Україні

Рис. 3. Структура управління тенісом в Україні на державному рівні (а) та на рівні громадських організацій (б)

положень, а саме, укладання міжнародних контрактів тенісистами та грошові надходження від комерційних турнірів через ФТУ. Обов'язковість належності тенісистів України до членів федерації обумовлена положенням, що закріплене у ст. 3.5 Статуту ФТУ, згідно з яким тільки члени федерації мають право брати участь у змаганнях та інших заходах, що проводяться федерацією.

Отже, тенісисти України, що беруть участь у професійному турнірі під патронатом ІТФ, АТР, WTA, належать до системи міжнародного професійного спорту, а тенісисти, що виступають у клубах Німеччини та Угорщини, є професіоналами у національних системах закордонного спорту. Укладання контрактів спортсменами з різними комерційними вітчизняними фірмами свідчить про процеси комерціалізації та професіоналізації тенісу України. Але це не сприяє здобуттю тенісистом статусу професіонала, тому що укладання контрактів є випадковим і не формує єдину систему контрагування, що властива системі професійного спорту.

На сучасному етапі в нашій країні відмічається динаміка росту кількості проведення міжнародних професійних тенісних турнірів, що проводяться під патронатом ІТФ, АТР і WTA (рис. 4). Так, якщо у 1992 році був проведений тільки один жіночий турнір, то у 1999 році — 8, з яких п'ять жіночих та три чоловічих.

До найважливіх проблем сучасного тенісу в Україні відно-

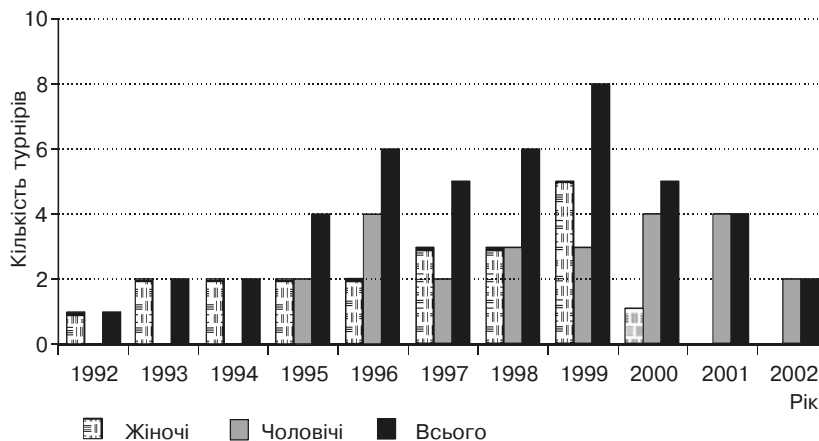
сяться не тільки зниження фінансування галузі з боку держави, зниження прибутків населення в Україні, а й низький рівень розвитку матеріально-технічної бази. Навіть за кількісними характеристиками без врахування технічного стану об'єктів база не відповідає світовому рівню. Так, за даними 1999 року, в Україні нараховується 88 тенісних кортів на 49 млн 815 тис. жителів, тоді як у Канаді тільки у провінції Квебек, населення якої становить 6,5 млн чоловік, діють 2,4 тис. тенісних кортів [4]. В свою чергу, проведення міжнародних професійних тенісних турнірів в Україні сприяє розвитку матеріально-технічної бази, а саме, відкриття нових тенісних комплексів "Наука" та "Меридіан" в 1997 і 1998 роках, що відповідають вимогам світового рівня.

Таким чином, основними тенденціями розвитку спорту вищих досягнень в Україні є професіо-

налізація і комерціалізація, що відповідають тенденціям розвитку олімпійського напрямку спорту в світі та визначають можливість та перспективи розвитку професійного напрямку тенісу в країні [5].

Система організації та управління тенісом в Україні являє собою сформовану систему олімпійського спорту. В межах її функціонують складові, що характерні для системи професійного спорту, і перш за все, наявність тенісистів-професіоналів та проведення міжнародних професійних турнірів. Закріплення у законодавстві України положень, що сприяють професіоналізації тенісу та розвитку його як професійного виду спорту, свідчить про важливість розвитку цього інституту для держави. Проте низький рівень розвитку спорту вищих досягнень у тенісі обумовлює необхідність вдосконалення системи підготовки висококваліфікованих тенісистів та тренерів.

Отже формування системи професійного тенісу в Україні є об'єктивним процесом. Перспективами розвитку системи професійного тенісу в нашій країні є формування європейської моделі професійного спорту, що визначає безпосередню участь держави у розвитку зазначеної системи [4]. Основними формами участі держави є прийняття відповідних нормативних та рег-

Рис. 4. Динаміка міжнародних професійних тенісних турнірів в Україні

ламентуючих документів, що сприятимуть розвитку професійного тенісу в Україні, а також участь у підготовці спортивного резерву. Враховуючи специфічні умови розвитку тенісу, в Україні необхідно створити єдину систему підготовки та змагань, вершиною якої є професійний теніс. Створення клубної системи в Україні буде сприяти підвищенню рівня розвитку тенісу, в тому числі розвитку професійного тенісу в країні. Формування професійних структур в тенісі, а саме, Об'єднання тенісних клубів "Професійна тенісна ліга України" (ПТЛУ), є доцільним в межах єдиної системи організації та управління при близькому співробітництві професійних утворень з ФТУ.

Крім організаційно-правових основ функціонування професійного тенісу, перспективи його розвитку визначає рівень підготовки вітчизняних тенісистів. Це обумовлює необхідність вдосконалення системи підготовки та перепідготовки спеціалістів у галузі спорту, вдосконалення матеріально-технічного, науково-методичного, інформаційного та інших видів забезпечення [4].

Висновки

1. Специфіка тенісу як виду спорту обумовлена приналежністю професійного тенісу до спорту вищих досягнень, функціонування якого спрямовано на реалізацію як спортивних, так і комерційних цілей. Внаслідок цього, участь держави й участь бізнесу є основними чинниками формування і розвитку професійного тенісу як специфічного виду спортивної діяльності.

2. Сучасний етап розвитку системи тенісу в Україні свідчить про функціонування у ній складових, що властиві системі професійного спорту, а держав-

на політика в сфері спорту спрямована на створення сприятливих умов формування і функціонування цього напрямку в країні.

3. Організаційно-керівна система тенісу України являє собою сформовану систему олімпійського спорту, основними тенденціями розвитку якої є професіоналізація і комерціалізація. Низькі показники розвитку спорту вищих досягнень в українському тенісі обумовлюють необхідність реорганізації й удосконалення зазначеної системи.

4. У результаті вивчення, аналізу й узагальнення досвіду в організаційно-керівній сфері розвинутих у спортивному відношенні країн світу, сукупності соціально-економічних відносин та системи організації тенісу в Україні, встановлено, що основними напрямками розвитку тенісу в нашій країні, у т.ч. професійного тенісу як спорту вищих досягнень, є: забезпечення функціонування єдиної вертикально-інтегрованої системи підготовки тенісистів із пріоритетом держави в її регулюванні; створення організаційних умов, що забезпечують централізацію процесу підготовки кваліфікованих спортсменів, удосконалення організації системи змагань у країні; створення професійних утворень у структурі тенісу України; удосконалення всіх компонентів спортивної підготовки та змагальної діяльності, науково-методичного, кадрового, правового, фінансово-економічного, матеріально-технічного, медико-біологічного, інформаційного забезпечення; забезпечення матеріального і морального стимулювання, соціально-правової захищеності спортсменів, тренерів, суддів та інших фахівців.

5. На основі аналізу соціально-економічних умов, що склалися в Україні, традицій і тенденцій розвитку професійного спорту, а професійного тенісу як його складової частини, встановлено, що оптимальним шляхом

розвитку професійного тенісу в Україні є формування організаційної системи, що відповідає європейській моделі професійного спорту.

Професійний теніс в Україні — це спортивно-комерційна діяльність, що об'єднує систему підготовки тенісистів-професіоналів, організацію і проведення національних і міжнародних професійних турнірів, а також виробництво і маркетинг фізкультурно-спортивних послуг і товарів.

Створення Об'єднання тенісних клубів "Професійна тенісна ліга України" як основної організаційної структури професійного тенісу, а також впровадження у практику ФТУ системи контракування профвідних тенісистів України різного віку будуть свідчити про формування тенісу в Україні як професійного напрямку спорту.

1. Белиц-Гейман С. В мире большого тенниса. — С.-Пб: Интеграф Сервис, 1995. — 352 с.

2. Гочарук А. Создание "концернов" как способ выжить // www.команда.com.ua, 2004.

3. Гуськов С.И. Организационные и социально-экономические основы развития профессионального спорта в США: Дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.04. — М., 1992. — 510 с.

4. Гуськов С.И., Соколов А.С. Местные органы власти и спорт. — М., 1998. — 224 с.

5. Закон України "Про фізичну культуру і спорт" від 24.12.1993 р. № 3808.

6. Профессиональный спорт / Под общ. ред. С.И. Гуськова, В.Н. Платонова. — К.: Олимпийская литература, 2000. — 392 с.

7. Статут Федерації тенісу України, затверджений конференцією Федерації тенісу України від 14.04.1998 р.

8. Тарпищев Ш. Дайте время! // Теннис-плюс. — 1996. — № 5. — С. 4—7.

9. Цільова комплексна програма "Фізичне виховання — здоров'я нації", затверджена Указом Президента України від 1.09.1998 р. № 963/98.

10. ITF World of Tennis 1996 // J. Barren (ed.). Biographies by Christine Forrest: Collins Willow — 512 p.